

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 8, Haziran 2017, s. 143-165

Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖNAL

Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
onal@balikesir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Selahi COŞKUN

Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
selahicoskun@hotmail.com

Prof. Dr. Emin ATASOY

Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
eatasoy@uludag.edu.tr

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ÇEVRE İÇİN EĞİTİMİN PEDAGOJİK TEMELLERİ

Özet

Çevre için eğitimin hem bireysel ve toplumsal, hem de ulusal ve küresel önemi ve amacı vardır. Bu çalışmada çevre için eğitimin gerekliliği, önemi, işlevi, amacı, hedefleri, aşamaları ve ilkeleri tartışılmıştır. Ayrıca çalışmada neden ve niçin “çevre için eğitim” ile nasıl bir “çevre için eğitim” sorularına yanıt aranmıştır. Bu makalede bir yandan çevre eğitimi ile çevre için eğitim arasındaki fark irdelenmiş, diğer yandan da çevre için eğitim sürecinde bireylerin kazanmaları gereken tutum ve davranışlar ortaya konulmuştur. Makalede çevre için eğitimi etkileyen faktörler ve bu eğitimin pedagojik etkileri ve toplumsal yansımaları tartışıldığı gibi, çevre için eğitim sürecinde uyulması gereken ilkeler ve eğitim kademeleri de tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Öğrenci, Çevre İçin Eğitim, Tutum ve Davranışlar

PEDAGOGICAL BASICS OF EDUCATION FOR ENVIRONMENT IN GLOBALIZED WORLD

Abstracts

Education for the environment is both individual and societal as well as national and global. In this work, the necessity of education for the environment, its importance, function, purpose, goals, steps and principles are discussed. Furthermore, in the study, the answer to the questions of "Why is education for the environment necessary" and "How should education for the environment happen?" were sought. In this article, the difference between environmental education and education for the environment is examined, while the attitudes and behaviors that individuals have to learn during the educational process for the environment are presented. Factors affecting education for the environment and the pedagogical effects and social implications of this education are discussed thoroughly. In addition, the principles and training steps to be followed in the environmental education process were also discussed in detail.

Keywords: education, student, education for environment, behaviors and actions

1. Çevre İçin Eğitimin Kavramsal Çerçevesi

Bozkurt'a göre "İnsan öğrenebilen, öğrenme yeteneğine (gizil gücüne) doğuştan sahip olan bir varlıktır".¹ İnsanı diğer canlılardan ayıran, onu farklı kılan en önemli özelliklerinden birisi onun eğitilebilir, öğrenilebilir olması; eğitimi ve kültürü ile çevresini etkilemesi - değiştirmesi ve daha da önemlisi öğrendiklerini saklayıp biriktirerek bir kültür ya da uygarlık dünyası yaratabilmesidir. Böylece insan hem eğitimin alıcısı - vericisi - yaratıcısıdır, hem de oluşturduğu eğitim ile diğer canlılardan farklı olarak doğayı olumlu ve olumsuz etkileyen biyosferin aktif bir üyesidir.

Eğitim - öğretimin verimli olmasında, öğrencinin kendi çabaları, kendi yetenekleri ve istekleri ne kadar etkiliyse aile ve arkadaş ortamı; okul ve sınıf ortamı; öğretmen kalitesi, uygulanan öğretim yöntemleri; çevresel ve sosyo-psikolojik faktörler de bir o kadar etkilidir. Ayrıca ülkenin politik, kültürel, ekonomik, coğrafi, sosyal özellikleri; ayrıca o ülkede yaşayan toplumun ahlâki değerleri, gelenek-göreneklere, dinsel inançları, aile yapısı gibi beşeri etkenler dolaylı olarak eğitim-öğretimi etkileyen önemli unsurlardır.²

Hedefini seçebilen ve buna ulaşma yollarını öğrenebilen, dünya üzerindeki tüm diğer canlılardan köklü olarak farklı olan ve diğerleri üzerinde egemen olan insanın, çevre konusunda eğitimi çevreye karşı duyarlı davranış geliştirmede önemli olmakla birlikte, çevreye yönelik davranışları çok fazla sayıdaki değişkenin etkileşimi sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. Bir

---

¹ Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 278

² Atasoy, Emin, "İnsan-Doğa Etkileşimi ve Çevre İçin Eğitim", Sentez Yayınları, Bursa, 2015, s. 140

kişinin belirli bir çevresel probleme yönelik amaçlı bir eylemde bulunabilmesi için, eylemin ortaya çıkmasında ön koşul olarak kabul edilen o problemle ilgili bilgi sahibi olması gerekmektedir. Ancak bilginin, sosyo-kültürel faktörlerle desteklenmediği takdirde, tek başına davranış değişikliğine yol açacak güçte olmadığı, bilgi ve becerinin yanında, kişilik ve toplumsal faktörlerinin de önemli olduğu kabul edilmektedir. Bilgi, beceri ve çevreye yönelik pozitif tutumların ötesinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde analize sokulması gereken ve sosyolojik olarak da çok önemli olan temel değişken grubu “ortamsal faktörlerdir”. Çünkü o toplumun genel olarak sosyo-kültürel yapısı, yasaları, yerleşim yerinin kırsal ya da kent olması, coğrafi, tarihsel, ekonomik özellikleri, etnik ve dinsel yapısı, gelişmişlik düzeyi gibi ortamsal faktörler göz ardı edilerek, yalnızca kişilik faktörleriyle yetinilmesi analizlerin yetersiz sonuçlar vermesine neden olmaktadır.³

Eğitim ailede başlar, okulda şekillenir, yaşanılan mahallede, çalışma yerinde, ev ve iş ortamında hayat boyunca sürer. Bu nedenle bireyin tutum ve davranışlarının belirlenmesinde, öğretmen ve aile üyeleri kadar, arkadaşlarının, komşularının, iş ortaklarının, medya ve kitle iletişim araçlarının, politik, kültürel ve ekonomik kurumlarının da etkileri vardır. Ayrıca eğitimde başarıya ulaşmak için neyin, nerede, ne zamanda ve hangi yöntemlerle yapılması da büyük önem taşımaktadır. Bir başka deyişle, eğitim bilinçli, kasıtlı, planlı ve amaçlı bir etkinliktir.

Eğitim süreci sonunda yeni bir “eğitilmiş insan” ortaya çıkmaktadır. Peters’e göre eğitilmiş insanın başlıca özellikleri şunlardır:⁴

1. Öğrenmekte olduğu belirli bir etkinliği, o etkinliğin dışındaki bir şey için araç olarak değil bir amaç olarak öğrenir.
2. Bir bilgi derinliğine ve bilgilerini örgütleyecek kavramsal bir şemaya sahip olmalıdır.
3. Uzmanlaştığı alanla yaşamın diğer boyutları arasında bağlantılar kurmalı; bütünsel bir kişi olmalıdır.
4. Öğrendikleri ile yaşam tarzı ve olaylara bakışı arasında etkileşim olmalıdır.
5. Bildiklerini ve öğrendiklerini bakış açısına dönüştürmelidir. Eğitim yoluyla yaşam kalitesini artırmalıdır.

Schumacher de “eğitim ancak ve ancak tam insanlar üretirse yardımcı olabilir bize”⁵ görüşünü ortaya koyarak Peters’e paralel bir görüş sergilemektedir. Schumacher’e göre “tam eğitilmiş insanlar” tüm konuları bütün ayrıntıları ile özümsemiş ve bilen veya her konu ile ilgili az da olsa görüş sahibi ve bilgisi olanlar değil, temel inançlarından, yaşamının anlam ve amacı

---

³ Duran, Hafize, “Çevre Yönetimi ve Halkın Yönetime Katılması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2001, s. 51

⁴ Ünder, Hasan, “Çevremerkezci Görüş ve Çevre Eğitimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991, s. 78 - 79

⁵ Schumacher, E. F., Küçük Güzeldir, Cep Kitapları No: 61, İstanbul, 1995, s. 69

konusundaki görüşlerinden emin olan bireylerdir.⁶ Bu bağlamda çevre için eğitim almış bir bireyin “tam çevreci insan” olması tüm bitki ve hayvanları tanıyan, adlandıran; doğadaki tüm unsur, olay ve faaliyetleri bilen, açıklayabilen; tüm ekoloji tanım ve kavramlarını özümsemiş; derin ve muazzam bir çevre kültürüne sahip bireyden çok, insan-doğa ilişkilerini, dünyayı ve çevreyi doğru pencereden algılayabilen, yorumlayabilen; çevre duyarlılığı ve sorumluluğu yüksek; çevre sorunsalının çözümünde bilinçli ve istekli aktif katılım gösteren; düşünce, tutum ve davranışları ile ekolojik yaşam fikirlerini benimsediğini kanıtlayan *ekobireyler* “tam çevreci insan” grubundaki bireylere örnek gösterilebilir.⁷

Ülkemizde bugün ortaya çıkan sorunların ana nedenlerinden birisi, bilgi edinme ve bilinçlenmede karşılaşılan eksikliklerdir. Bilinçlenmemiş ve eğitilmemiş bir toplum, yaşadığı dünyayı kendinden sonra başkalarının da kullanacağını idrak edemez. Hâlbuki çevre, bize geçmişten bırakılan bir miras değil, korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere en güzel şekilde devredilmesi gereken bir emanettir.⁸ Bu nedenle doğaya duyarlı, doğa ile uyum içinde yaşayan “eğitilmiş insana” her zamandan çok ihtiyaç olduğu ortadadır.

İletişimin, teknolojinin, bilginin, üretim-tüketim kalıplarının hızla değiştiği 21. yüzyılda, insana yapılan eğitim yatırımı tüm endüstriyel ve teknolojik yatırımlardan daha öncelikli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü sonuçta, modern makineleri, roket ve uçakları, fabrikaları ve devletleri yöneten “eğitilmiş insandır”. Bu nedenle “eğitilmiş insan”, 21. yüzyılın en öncelikli, en geçerli, en tartışılan ve gezegenimizin geleceğini şekillendiren en hayati kavramlarından birisidir. Bu kavramla dünyaya yeni bir pencereden bakmamız, kendimizi ve davranışlarımızı yeniden sorgulamamız ve yeniden biçimlendirmemiz gerekir. Bu kavramla, ekolojik sorunları büyük ölçüde çözülmüş, insan - doğa savaşı sona ermiş, canlı ve cansız ortam arasında huzur, ahenk ve dengenin inşa edildiği yeni bir dünya modelini yaratmamız gerekir. Bu kavramla, sınırsız hırs ve isteklerini frenlemiş, ihtiyacı kadar üreten, ihtiyacı kadar tüketen, gelecek nesillere ve diğer tüm canlılara karşı sorumlu olan, çevre bilinci ve çevre duyarlılığı yüksek, ekolojik tutum ve davranışları ile örnek olan yeni insan modelini şekillendirmemiz gerekir. Tüm bunların gerçekleşmesi için ekonomik, politik ve sosyal kararlarımızı, kalkınma ve büyüme anlayışımızı tekrar gözden geçirirken, ulusal ve uluslararası platformda çevre için eğitimin amacı, işlevi ve hedeflerinin yeniden sorgulayıp şekillendirmemiz gerekir.⁹

Genel anlamda eğitimin dört amacı vardır:¹⁰

1. Eğitim bireyi kültürlemeye çalışır.
2. Eğitim bireyi toplumsallaştırmaya çalışır.

---

⁶ Schumacher, E. F, a. g. e., s. 69 - 70

⁷ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 142

⁸ İnanç, Nelka – Kurgan, Enver, “Çevre Eğitimi ve Halkın Bilinçlendirilmesi”, V. Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu, Ana Konu: Çevre Eğitimi, Ankara, 2000

⁹ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 142-143

¹⁰ Başaran, İbrahim Ethem, Eğitim Psikolojisi. Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1994, s. 13

3. Eğitim bireyin üretken olmasına çalışır.
4. Eğitim bireyin bireyselleşmesini sağlamaya çalışır.

Fakat çevre eğitiminin amaçları genel eğitim amaçlarından farklılık göstermektedir. Örneğin, Geray'a göre çevre için eğitimin üç ana amacı vardır:¹¹

1. Ekolojik çevre dizgelerini, insanlığın bu dizge içindeki yerini kavramalarına,
2. Aynı zamanda, bireylerin, insan toplumlarının gezegenle nasıl uyum içinde yaşayabileceklerine ilişkin görüş geliştirmelerine,
3. Etkin ve sorumlu bir katılım için gerekli becerileri kazanmalarına yardım etmektir.

Ülkemizde özellikle okulöncesi, orta ve yükseköğretimde okullaşma oranlarının düşük olması, kişi başına düşen kitap, gazete ve dergilerin yetersiz olması, bilim ve araştırmalara ayrılan maddi ödeneklerin kıt olması, ülke nüfusunun bir bölümünün hâlâ okuma-yazma bilmemesi gibi özellikler, hem eğitim tablosunda karamsarlığa yol açmakta hem de diğer öncelikli konular arasında çevre için eğitiminin önem arz etmeyen, öncelikli olmayan, hatta küçümşenen bir konu olmasına yol açmaktadır.

Geray'a göre ulusal ve küresel ölçekte köklü ve yapısal değişiklikler yapılmadığı müddetçe çevre için eğitimden ve sürdürülebilir kalkınmadan beklenen sonuçlar alınamaz. Çevre için eğitim açısından önemli olan yapısal değişiklikleri Geray, şöyle özetlemektedir:¹²

- ✓ "Karar verme sürecine halkın etkin biçimde katılmasını güvence altına alan bir siyasal dizge,
- ✓ Artı değer yaratabilen, kendine dayanan ve sürdürülebilir kalkınma için teknik bilgilendirmeyi geliştiren bir ekonomik dizge,
- ✓ Dengesiz kalkınmadan doğan gerginlikler için çözümler sunan toplumsal bir dizge,
- ✓ Kalkınma için ekoloji temeli korumaya dayalı, doğaya saygılı bir üretim dizgesi,
- ✓ Sürekli yeni çözümler sunan bir uygulamabilimsel dizge,
- ✓ Sürdürülebilir bir ticaret ve finans modelini besleyen bir uluslararası dizge,
- ✓ Esnek ve kendi kendini düzelten, yenileyen bir yönetsel dizge geliştirilmesi,
- ✓ Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim, toplumsal eğitimin kapsamında sayılmaktadır."

¹¹ Geray, Cevat, Halk Eğitimi, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002, s. 292

¹² Geray, Cevat, a. g. e. , s. 292-293

Sonuç olarak, ülkemizde ve dünyada, gereken sosyal, ekonomik, politik, hukuksal ve yönetsel düzenlemeler yapılmadığı müddetçe, sadece okullardan ve öğretmenlerden, sadece eğitim-öğretimden medet umarak, çevre için eğitim konusunda başarıya ulaşacağımızı zannetmek, büyük bir yanılğı olsa gerek.

2. Çevre İçin Eğitim Nedir ve Neyi Amaçlar?

1964 yılında W. Stapp tarafından yapılmış olan *çevre için eğitim* tanımı, onu izleyen bilim adamları ve o tarihten sonraki bilimsel çalışmalar için bir temel oluşturmuştur. Stapp'a göre "çevre için eğitim biyofizik çevre ile ilgili problemler konusunda bilgili, bu problemlerin nasıl çözüleceğinin farkında ve bu problemlerin çözümü için çalışmaya güdülenmiş birey yaratmaya yönelik bir eğitimidir."¹³ Çevre için eğitim her ortamda (okulda, fabrikada, tarlada, iş yerinde vs.) verilmeli ve çevre hem eğitimin konusu, hem de ortam ve aracı olarak kullanılmalıdır.¹⁴ Çevre için eğitimin hem bilişsel hem de duyuşsal alanda amaçları vardır. Bilişsel alandaki amaçları, bireylerin ekolojik kültürünü, çevre okur - yazarlığını artırmak, duyuşsal alandaki amaçları ise çevre ve çevre sorunlarına karşı değer, davranış ve tutumları oluşturmaktır.¹⁵

Çevre için eğitim sadece ekolojik duyarlılığı ve çevre bilinci yüksek, ekobirey yaratmaya yönelik bir eğitim değildir; aynı zamanda sağlıklı yaşama ve sorumluluk alma eğitimidir, bunun yanında sürdürülebilir yaşam, toplumsal gönenc ve küresel barışın teminatıdır. Çevre için eğitim farklı seviye ve karakterdeki ekolojik bilgilerin benimsenmesi ve hayat boyu savunması ve uygulanmasının yanı sıra; çevre kültürünün, yaşadığı bölge ve ülke, hatta tüm gezegen ve evren için bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasına yönelik kesintisiz, yani ömür boyu süren bir eğitim – öğretim sürecidir. Bu süreç duyarlı ve olumlu davranış değişikliği kazandırma süreci olup, temel amacı çevresel sorumluluk bilincine sahip, çevreciliği bir yaşam felsefesi olarak benimseyen çevreci dünya vatandaşı yetiştirmektir.

Çevre için eğitim nedir? Neyi amaçlar? Ve neyi içerir? dediğimizde farklı bilim adamlarının ortaya koyduğu, farklı görüşler doğrultusunda, farklı tanımlar ve anlamlar ortaya çıkmaktadır. Bu farklı anlam ve tanımlardan başlıcaları şunlardır:¹⁶

---

¹³ Örnek, Gönül, *Çevre Eğitimi ve Lise Eğitim Programlarındaki Yeri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ankara, 1994, s. 2

¹⁴ Geray, Cevat, "Çevre İçin Eğitim", *İnsan Çevre Toplum*, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 334

¹⁵ Doğan, Musa, *Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı Eğitim ve Katılım Grubu Raporu*, DPT Müsteşarlığı ve Türkiye Çevre Vakfı, Ankara, 1997, s. 1

¹⁶ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 145-146

✓ Good'a göre, çevre için eğitim bireyin sosyo – kültürel ve biyofiziksel çevresiyle olan ilişkilerini, değerlerini ve tutumlarını tanınması ve ayırt edilmesini kapsar. Yine Good'a göre çevre eğitimi, dünyanın karşı karşıya bulunduğu sorunlardan haberdar olan, bu sorunların nasıl çözülebileceğini bilen ve buna gönüllü olan birey yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Çevre için eğitimin esaslarını bilgilendirme, haberdar oluş ve ilgilenme oluşturmaktadır.¹⁷

✓ Çevre için eğitim bir bütün olarak, çevreye ve onunla ilgili problemlere karşı duyarlı ve ilgili, bireysel ve toplumsal olarak, günümüz problemlerinin çözümüne ve gelecektekilerin önlenmesine yönelik çalışmaları yapabilecek bilgi, davranış, motivasyon ve becerilere sahip bir dünya toplumu yaratma sürecidir.¹⁸

✓ Çevre için eğitim, kişinin kültürü ve biyofiziksel çevresi arasındaki ilişkileri anlamak için gereken beceri ve davranışları geliştirmeye yarayan, fark ettirici değerler ve açıklayıcı kavramlar sürecini içerir.¹⁹

✓ Stapp ve Disinger'e göre, çevre için eğitim, biyofizikî çevre ve onun problemlerinden haberdar olan, bu problemleri nasıl çözüleceğini bilen, gönüllü vatandaş yetiştirmeyi amaçlamaktadır.²⁰

Yukarıda çevre için eğitim ile yapılan tüm tanımlar doğru olmakla birlikte bu tanımların net ve benzer olmadığı görülmektedir. Farklı ülkelerde, farklı toplum ve kültürlerde, farklı bilim adamlarının "çevre için eğitim" olgusuna farklı pencerelerden bakmaları gayet anlaşılabilir. Yine farklı ülkelerde çevre için eğitim ile ilgili teorik ve uygulamalı çalışmaların farklı yöntemlerle yapılması da beklenen bir sonuçtur. Fakat ister gelişmiş ister gelişmekte olsun tüm ülkelerin eğitim sistemlerinde yapılması gereken köklü değişiklikler, toplumsal, ekonomik, kültürel, politik ve belki de en önemlisi insan-doğa ilişkilerinde olumlu etik, düşünsel ve davranışsal değişiklikler ile desteklenirse bu eğitimden beklenen sonuçlar alınabilir.

Çevre için eğitim iki farklı bilim dalı olan çevre bilimi ile eğitim bilimlerinin sentez edilmesi ile ortaya çıkmış ve sosyoloji, psikoloji, felsefe, iktisat, toplum bilimi, coğrafya, ekoloji, biyoloji gibi bilim dallarıyla yoğun bilgi alışverişinde bulunan yeni bir çalışma alanıdır. Çevre için eğitiminin temel amacı, kognitif (algılama) düzeyindeki insanlarla doğa arasında karşılıklı saygıya dayalı, çevreye zarar vermeyen davranışları üretecek şekilde sağlıklı bir iletişim kurabilmedir. Yani sadece çevre hakkında bilgilenecek değil, çevreyi koruyup, geliştirecek tutum ve davranışların kazanılmasını ve problemleri çözme metotlarının kazanılmasını da sağlamaktır. Ayrıca çevre ile ilgili konularda bireyin davranışını etkileyen ve belirleyen psikolojik, sosyolojik,

---

¹⁷ Good, C.W., Dictionary of Education, New York, Mc Graw Hill, 1973 (Aktaran Nilüfer İşyar)

¹⁸ Ayvaz, Zafer (Redaktör), Çevre Eğitiminde Temel Kavramlar El Kitabı, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkezi Yayınları No:5, İzmir, 1998, s. 98

¹⁹ Gökler, İsa – Yılmaz, İrfan, (Redaktörler ve diğerleri), Okul Öncesi Çevre Eğitimi, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkez Yayınları No: 6, İzmir, 1999, s. 19

²⁰ Desinger, J.F., Enviromental Educasions Definitional Problem, Scholl Science and Mathematisc, 1985, s. 59-68

ekonomik, ideolojik, politik ve kültürel boyutlarının tanımlanmasını ve katkı paylarının ortaya konmasını da hedefler.

Özetle, çevre için eğitimin temel amacı; bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması, çevreyle etkileşiminde eleştireci bir bakış geliştirmesi, çevre ile ilgili konularda duyarlı, bilinçli, girişken bir yurttaş olarak yetişmesidir. Ayrıca çevre için eğitim almış birey, yalnızca ailesine, arkadaşlarına, vatanına ve milletine değil, dünyaya, tüm uluslara ve kültürlere, tüm canlılara, aynı önemi vermeli ve onları korumalıdır. Kısaca, çevre için eğitim almış birey çevreciliği bir yaşam felsefesi olarak benimsemeli ve örnek dünya vatandaşı olmalıdır.

Çevre için eğitim almış bireylerde ekolojik hoşgörünün yanı sıra etnik, dinsel ve kültürel hoşgörü de gelişmiş olmalı bu da medeniyetler ve ülkeler arasındaki barış ve dostluğun teminatıdır. Ayrıca, çevre için eğitim, demokrasi ve insan hakları eğitiminin devamını oluşturmalı ve vatandaşlık eğitimi ile bütünleşmelidir.²¹

Çevre için eğitimin amaçları ile ilgili farklı düşünürlerin birbirlerinden çok derin ve farklı yaklaşımlarda bulunmadıkları gözlenmektedir. Örneğin, Trant, çevre için eğitimin amaçlarını genel eğitimin amaçları gibi açıklar. Bunlar, bilginin, yeteneklerin, davranışların ve değerlerin gelişmesini kapsamaktadır. Ancak, buna özel bir çevresel boyut ilave etmektedir. Bu çevresel boyut, insanlar arasında karşılıklı ilişki, kültür ve biyofiziksel çevredir. Bu bağlamda ilk olarak çevre hakkında öğrenme, yani bilgi, kavram ve yetenek hedeflenir, ikinci olarak, çevre için öğrenme, yani tutumda, değerle ilgili hedefleri, son olarak da karar verme ve daha önceden kazanılan hedefler üzerinde kurulan çalışmaları, görüş olarak ileri sürmektedir.²²

Çevre için eğitiminin amacı konusuna İleri şöyle yaklaşmaktadır: ²³

“Çevre eğitiminin temel amacı; robot ve atomistik kültürü almış ben merkezli düşünen ve yaşayan insan yetiştirmek değil; çevre, kültür, sanat anlayışıyla beraber bilgi çağına uygun şekilde bilimsel anlayışla donanmış, kalp ve kafa dengesine ermiş, ülkesinin ve insanlığının geleceğine hizmet edebilecek biz merkezli düşünebilen, yaşatma zevkiyle yaşayabilen ve çözüm üreten insanları topluma kazandırmak olmalıdır.”

İspir'in çevre için eğitimin temel amacına yaklaşımı ise biraz daha farklıdır: ²⁴

“Çevre eğitiminin temel gayesi, topluma ve kişilere tabiatın ve suni çevrenin karmaşık yapısını; bu yapıyı meydana getiren biyolojik, fiziki, sosyal, ekono-

²¹ Atasoy, Emin, a. g. e. , 2015, s. 147

²² Çelikkıran, Ahmet, “Çevre Sorunları ve Eğitim: Çevre Konusunda Formatör Öğretmen Eğitimi Kursu Uygulama Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,, Ankara, 1997, s. 57

²³ İleri, Recep, “Çevre Eğitimi Metotlarında Yeni Perspektifler”, Çevre Eğitimi: Metot ve Özel Konular, Uluslararası Katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliğleri, Editör: Zafer Ayvaz, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları: No: 2, Onur Ofset, İzmir, 1998, s. 4-5

²⁴ İspir, Eyüp G., Şehirleşme ve Meseleleri. Çevre. Mesken. Yönetim, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991, s. 141

mik ve kültürel özelliklerin birbirlerini nasıl etkilediklerini anlatmak; çeşitli maddi ve manevi değerlerin, davranışların ve pratik çözümlerin, çevrenin iyileştirmesine ve çevre problemlerinin çözümüne sorumlu ve etkili bir şekilde katılmalarını araştırmaktır. Diğer taraftan çevre meselelerin ortaya çıktığı alanlar ile eğitim yöntemleri arasında gerekli bağın kurulması, çevre eğitiminin gayeleri arasındadır”.

Çevre için eğitiminin öncelikli amacı, çevre ahlâkı ve çevre bilinci üzerine kurulu olan çevre sorumluluğunun oluşmasıdır. Çevre için eğitiminin verimli ve kalıcı olması için ekolojik kültür ve çevre bilincinin mutlaka geliştirilmesi gerekir.²⁵ Tiflis Bildirgesine göre, çevre için eğitiminin başlıca amaçları olarak bireylerde bilgi, bilinç, katılım, tutum ve beceri değişimi olarak sıralanmıştır. Yine Tiflis Bildirgesindeki tespitler sonucunda çevre eğitimi gören öğrenciler eğitim süreleri sonunda, 1. ekolojik temeller, 2. kavramsal bilinçlenme, 3. inceleme-değerlendirme ve 4. çevreye dönük girişimcilik becerisi adı altında dört farklı başlık altında seviye hedeflerine ulaşmış olmaları gerekmektedir.²⁶

Ülkemizde gerek üniversite, gerek üniversite öncesi çevre için eğitim konusunda yürütülen çalışmalarda IEEP himayesinde geliştirilen Tiflis Bildirgesindeki hedef, amaç ve esasların göz önünde bulundurulması çevre için eğitimde etkinlik ve verimlilik açısından önemli bir husus olarak kendini göstermektedir. Ülkemizdeki bugünkü durum, çevre için eğitim konusunda Tiflis Bildirgesindeki hedef ve amaçlardan çok uzak olduğumuzu göstermektedir. Durumun telâfisi ancak, okul öncesinden başlayıp, ilk, orta ve yükseköğretimi de içine alacak şekilde, Uluslararası Çevre Eğitim Programı'nın benimsediği hedef, amaç ve esasları ülkemiz şartlarını göz önünde tutarak yapılacak ciddi program geliştirme çalışmaları ve eğitim sistemimizde köklü değişikliklerle mümkündür.²⁷

Geray'a göre çevre için eğitiminin ana amacı, “bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması, çevreyle etkileşiminde eleştireci bir bakış, çevreyle ilgili konularda duyarlılık, bilinçlilik, girişkenlik sahibi bir yurttaş, kenttaş olarak yetişmesidir. Bireyin toplumsal çevresine ilişkin olarak çevre hakkını savunmak ve gerçekleştirmek için, çevreye ilişkin kararlara katılma, karar süreçlerini etkileme, sonuçlarını izleme, değerlendirme, denetleme yolunda örgütlü, bilinçli biçimde girişkenliği ele alması; çevreyi korumanın, yıkıma uğratmadan çevreden yararlanmanın gerektirdiği siyasal, yasal, toplumsal, yönetsel her türlü girişimlerde bulunması, sivil toplum örgütlenmelerini geliştirme alışkanlıklarını kazanması çevre için eğitimin başlıca amaçları arasındadır.”²⁸ Geray'ın da belirttiği gibi bir ülkede sağlıklı çevre için eğitiminin gerektirdiği, siyasal, yasal, yönetsel ve ekonomik düzenlemeler yapılmadıkça; sivil toplum örgütleri, vakıf ve

²⁵ Popov, N. İ. – Maslova, O. V., “Osobennosti Ekologičeskogo Vospitaniya v Naçalnoy Şkole”, Referat, Rossiyskiy Universitet Drujby Narodov, Ekologičeskiy Fakultet, Moskva, 1999, s. 3 - 6

²⁶ Ünal, Sevil - Dımışkı, Ebru, “UNESCO – UNER Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 16-17, Ankara, 1999, s. 142 - 154

²⁷ Ünal, Sevil - Dımışkı, Ebru, a. g. e., s. 153

²⁸ Geray, Cevat, a. g. e. s. 329

kamu kuruluşları, çevre sorunlarını doğru teşhis edip doğru önlemler ve politikalar belirlemedikçe, çevre eğitiminin şekillendirmeye çalıştığı “çevresel yurttaş” soyut ve ütopyik bir kavram olarak kalacak ve böylece bu kavram anlamsızlaşacak. Bu nedenle, “çevre için eğitimi sadece okulların, üniversitelerin ve resmi kamu kurumlarının görevidir” yaklaşımının egemen olduğu toplumlarda, çevre eğitim çalışmalarının başarıya ulaşması imkânsızlaşmaktadır.²⁹

Sonuç olarak çevre için eğitiminin temel amacı şöyle özetlenebilir: “Eğitim ve öğretim sürecinden geçen kişilerin çevre konularında sorumlu davranışları sergileyebilmelerine olanak sağlayıcı ve teşvik edici bilgi, beceri ve değer yargıları ile donanmış vatandaşlar olarak yetişebilmelerine yardımcı olmak.”³⁰

Çevre için eğitimin iki esas yönü vardır. Birincisi, insanların sağlığı ve çevrenin korunması yönündeki eğitim, ikincisi de doğal ve antropojen sistemlerin kuralları ile ilgili bilgilere sahip olmak. Bu iki yöndeki eğitim birbirleriyle bağlantılıdır. Nitekim ekolojinin kanunları, prensipleri ve yaklaşımlarını idrak etmeden öğrencilerin çevre bilinci ve çevre duyarlılığının kazanmaları güçleşmektedir.³¹ Bir başka deyişle, doğa ve doğanın elemanları ve kanunları, doğanın çok boyutluluğu işlev, önem ve özelliklerini bilmeden, çocuklara doğa sevgisi ve saygısı kazandırılmaz.³²

3. Çevre İçin Eğitiminin Küresel Önemi ve Rolü

Çevre bilincinin çocuklarda filizlenip yerleşmesinde, doğa sevgisi ve çevre korumacılığın evrimleşerek kalıcı davranışlara ve yaşam biçimine dönüşmesinde, eğitimin rolü ve etkisi çok büyüktür. Kökeninde kadercilik olgusunun bulunduğu tutucu çevrecilikten, bilim ve aklın yönlendirdiği mantık, düşünce ve hoşgörünün biçimlendirdiği, çağdaş çevreciliğe geçişte yine eğitim en önemli belirleyicilerden birdir. Harvey’e göre çevre için eğitimin temel amacı “eğitim ve öğretim sürecinden geçen kişilerin, çevre konularında sorumlu davranışlar sergileyebilmelerini sağlayan ve teşvik eden bilgi, beceri ve değer yargıları ile donanmış vatandaşlar olarak yetişebilmelerine yardımcı olmaktır.”³³ Ayrıca, 21. yüzyılın çevre için eğitimi yalnızca çevre bilgi ve duyarlılığımızı geliştirecek bir eğitim olmamalı. Oluşturulacak eğitim anlayışı, çağdaş insanın çevresel ve yaşamsal tutum ve davranışlarını kökten değiştirmeli. Daha da önemlisi bu eğitim modeli, çevre sorunlarına tepkisini gösteren, bu sorunların çözümü için öneri getiren, aktif katılım sağlayan, düşünen, tartışan, sorgulayan, sürdürülebilir yaşam ve sürdürülebilir kalkınmayı kavramış ve benimsemiş, dünya ile uyumlu, yeni bir “ekobirey” yaratmalıdır. Ayrıca çevre için eğitim, ancak vatandaşlık, insan hakları, ekoloji, ahlâk ve demokrasi eğitimi ile bütünleştiği zaman anlam ve önem kazanır. Ancak o zaman çevre için eğitim nihai hedefine ulaşmış olur.

---

²⁹ Atasoy, Emin, a.g.e., s. 149-150

³⁰ Doğan, Musa, a. g. e., s. 2

³¹ Mamedov, Nizami – Ayvaz, Zafer, a. g. e., s. 8

³² Atasoy, Emin, a.g.e., s. 151

³³ Ergun, Lalegül, “Ortaöğretimde Çevre İçin Eğitim”, Çevre Eğitimi, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara, 1993, s. 38

Çevre için eğitimin hem bireysel ve toplumsal, hem de ulusal ve küresel önemi ve amacı vardır. Her birey, hatta her ulus ve her toplum kendi ülke sınırları içinde var olan doğal hayatı sevmeli ve benimsemeli, yok olan bitki ve hayvan türlerini korumalı, doğal kaynaklarını tutumlu kullanmalı, doğayı ve yaşadığı çevreyi tanımalı ve ona sahip çıkmalıdır. Doğal kaynaklarını bilinçsizce tüketen, ekosistemleri tahrip eden, türlerin yok oluşuna seyirci kalan uluslar, geleceğini tüketirler, kendi yaşamlarını tahrip ederler, kendi yok oluşlarına seyirci kalırlar. Unutulmaması gerekir ki devletlerin varlığı, millet ve kültürlerin varlığı doğal çevrenin ve sağlıklı ekosistemlerin var olmasına bağlıdır. Bu nedenle çevre için eğitim hem ulusal hem de uluslararası öneme sahiptir.³⁴

Yirmi birinci yüzyılda, gelinen noktada çevre için eğitim ve çevre sorunları çözümünde uluslararası işbirliği, ortak politika ve devletlerarası karşılıklı dayanışma ön koşul gibi görülmektedir. Çünkü ülkeler arasında ortak ve eşzamanlı çevre politikaları yürütülmeden; küresel çevre sorunları çözümünde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri tatmin edecek ortak politikalar ve yaptırımlar belirlemeden; çevre için eğitimi tüm ülkelerde yaygınlaştırmadan; sadece birkaç ülkenin bu konulardaki başarıları olması, uzun vadede ne kendilerini ne de gezegeni kurtarmaya yetmeyecektir. Bu nedenle, çevre konularında küresel başarı sağlanması isteniliyorsa, hem çevre sorunlarını çözümünde hem de çevre için eğitim stratejileri belirlemede ülkeler arasındaki dayanışma ve eşgüdüm kaçınılmazdır.

Çevre için eğitimde çok sık kullanılan yöntemlerden biri insanların karşı karşıya kaldıkları yöresel veya lokal çevre sorunlarının doğa sevgisi ve çevre duyarlılığı açısından, sömürü düzeyine varacak kadar duygusal ve kitlesel kullanılmasıdır. Ev veya iş yerlerinin yakınlarında, ya da yaşanan mahalle, köy veya kentte ortaya çıkan bu tip sorunlar en fazla o mekânda yaşayan vatandaşları olumsuz etkilediklerinden dolayı, bu sorunlara karşı en büyük duyarlılığı ve en büyük toplumsal tepkiyi yine bu vatandaşların göstermesi gayet doğal ve anlaşılırdır. Bireyleri doğrudan ve olumsuz etkileyen bu tip sorunlar geçici olarak onların çevre duyarlılıklarını, çevre hakkındaki düşünce ve görüşlerini değiştirebilme etkisine sahip olsa da uzun vadede kalıcı çevresel tutum ve davranışlar açısından bu yöntemin pek sağlıklı olmadığı anlaşılmaktadır.³⁵ Çünkü sorunun ortadan kalkması ile toplumsal tepki ve duyarlılık da ortadan kalkmaktadır. Böylece geçici duygu, görüş ve tepkiler, kalıcı bir çevreci kimliğine bürünmeden buharlaşmaktadır. Medvedev ve Aldaşeva'nın da belirttiği gibi ekolojik sorunları tehdit ve kalkan olarak kullanmak, çevre için eğitim açısından kalıcı değil sadece geçici çözümler sunmaktadır.³⁶ Bu bağlamda cılız yöresel ekolojik sorunlar, cılız çevresel tepkilerle sınırlı kalmakta ve bunlar uluslararası düzeye genelde çok nadir ulaşabilmektedir.

Önümüzdeki 30-40 yıl içinde küresel toplumların göstereceği çevresel bilinçlenme ve duyarlılık, ekolojik kültür ve gezegeni sahiplenme bilinci, büyük ölçüde ekolojik devrimin başarılı olup olmayacağını belirleyecektir. Tarım devrimi binlerce, sanayi devrimi yüzlerce yıl sürer-

---

³⁴ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 154

³⁵ Medvedev, Vsevolod İvanoviç – Aldaşeva, Aygül Abdulhaevna, Ekologiçeskoe Soznanie, İzdatelstvo Logos, Moskva, 2001, s. 340 – 341

³⁶ Medvedev, Vsevolod İvanoviç – Aldaşeva, Aygül Abdulhaevna, a. g. e., s. 341

ken, ekolojik devrimi gerçekleştirmemiz için onlarca yıllık kısa bir süremiz vardır. Gezegenimizi paylaşan tüm uluslar ya tarım, turizm, sanayi, enerji ve ulaşım gibi ekonomik faaliyetlerini doğa ile uyumlu olarak sürdürecekler ya da üretim-tüketim ve değer yargılarını deşitirmedikleri için yok olacaklar. Yaşam hakkı tüm canlılar için en kutsal ve en yüce hak olduğuna göre, tüm bitki, hayvan ve insanların yaşama ve var olma hakkını, insanoğlunun doğaya ve dünyaya olan bakış açısı ile çevresel tutum ve davranışlarındaki değişimler belirleyecektir. İşte bireylerde değişmesi beklenen bu bakış açısı, tutum ve davranışları etkileyen en önemli faktörlerden ikisi ahlak ve eğitimidir. Burada okullarda ve üniversitelerde gerçekleştirilen örgün eğitimin yanı sıra, halk eğitimi, anne-baba eğitimi ve öncelikle yöneticilerin, iş adamlarının, idarecilerin ve politikacıların eğitimi de ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü halk eğitimi yaygınlaşmadan ve toplumsal - kültürel değişim gerçekleşmeden, çocuklara verilecek çevre için eğitimden sağlıklı ve uzun vadeli sonuçlar beklenmemeli. Bu nedenle “eğitim ve ekolojik devrim” ile “ekonomik ve kültürel” devrim eşzamanlı ve bütünlük içinde olmalıdır.³⁷

Çevre için eğitim sosyal ve fen bilimlerini potasında birleştiren disiplinler arası yeni bir bilim ve çalışma alanıdır. Çevre için eğitim, kişinin kültürü ve biyofiziksel çevresi arasındaki ilişkileri anlamak için gereken beceri ve davranışları geliştirmeye yarayan, fark ettirici değerler ve açıklayıcı kavramlar sürecini içerir.³⁸ Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitim Bildirgesi’nde, çevre için eğitimin kapsamı, maddeler halinde şöyle belirtilmiştir:³⁹

1. İnsan-Çevre etkileşimi konusunda çevrebilimsel yaklaşımın önemi ve anlamı,
2. Toplumsal, tarihsel, doğal çevrenin yıkımına neden olan etkinlikler ve etmenler,
3. Çevre korumada, demokratik kurum ve süreçleri oluşturmanın gerekliliği, katılımcı demokratik değerlerin önemi, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin rolleri,
4. Bireyin karar süreçlerine katılımını, çevre hakkının yaşama geçirilebilmesini gerçekleştirmek amacıyla, teknik ve siyasal yönden bilgilendirilmesi,
5. Örgütlü etkinliklerin önemi ve anlamı,
6. Çevre sorunlarının yasal çerçevesi ve çevre hakkı,
7. Çevre korumada doğal çevre üzerinde olumsuz etkisi olan uygulamaların (teknolojilerin) kullanılmasının önlenmesi, seçenek, yaklaşım ve uygulamalara yönelmesi (ekolojik tarım, kent ekolojisi, yenilenebilir enerji politikaları vb.),
8. Öz kaynaklara dayalı ve kendini sürdürebilen bir kalkınma anlayışının toplum açısından önemi, tüketimin gerçek gereksinimlere yöneltilmesi,
9. İnsanın doğayla uyum sağlaması, doğal dengeleri bozmadan yaşamının yollarının araştırılıp bulunması,
10. Kültürel sürekliliğin sağlanmasında tarihsel çevre korumanın önemi, tarihsel çevreyi korumanın seçenekleri.

---

³⁷ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 155-156

³⁸ Gökler, İsa – Yılmaz, İrfan, (Redaktörler ve diğerleri), Okul Öncesi Çevre Eğitimi, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkez Yayınları No: 6, İzmir, 1999, s. 19

Çevre için eğitime olan gereksinim insanların yaşamı için gerekli olan en uygun koşulları sağlama isteğinden doğar. Çevrenin iyi veya kötü olması uygarlığın gelişmesinin esas amacı ve insanlığın doğal hakkı olan sağlığı ve yaşamı doğrudan etkiler. İnsanın var olma ve gelişimi için gerekli olan doğal koşulların tahrip olması veya eksik-sağlıksız olduğu durumda tüm sosyal, ekonomik ve politik sorunlar anlamsızlaşır veya ikinci plana itilir. Bu nedenle çevre için eğitim ulusal ve evrensel eğitim sisteminin yapısına dâhil olmakla yetinmemeli, eğitim sisteminin temel yapı taşlarından birini oluşturmalı ve diğer derslere, diğer bilimlere kılavuzluk etmelidir. Eğer tarih ve edebiyatı kültürel değerlere sahip çıkmak, fen bilimlerini doğal kanunlarını bilmek için öğrenmek gerekiyorsa, çevre için eğitim de insanoğlunun gelecek yaşamının ve gelişiminin sağlanabilmesi için şart olan; doğaya karşı insancıl davranışın oluşturulması, doğayı değiştirmek için müsaade edilecek ölçütün belirlenmesi, özel sosyal-doğacı kanunların ve davranış normatiflerinin belirlenmesi için gereklidir.⁴⁰ Bu bağlamda, çevre için eğitim, çocukların sosyal davranışlarını, toplumsal ilişkilerini, canlılara ve dünyaya bakış açılarını değiştirerek çevreci felsefe ve yaşam tarzını benimsemiş, çevre duyarlılığı ve çevre bilinci yüksek, yeni dünya vatandaşı yaratmada önemli bir etkidir. Çevre sorunlarının temelinde insan davranışları ve değerler sistemi yattığına göre, bunların değişmesinde çevre için eğitim önemli bir etken olsa da, tek başına bu karmaşık sorunları çözebilecek bir sınırsız güce de sahip olmadığı bir başka gerçektir.⁴¹

4. Çevre Eğitimi İle Çevre İçin Eğitim Arasındaki Kavramsal Fark

Çevre için eğitim denildiği zaman genel çevre kültürünün, kendi ülkesi ve yaşadığı gezegen, hatta tüm evren için bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasına yönelik hayat boyu, yani kesintisiz bir eğitim-öğretim süreci anlaşılmaktadır. Bu eğitim-öğretim sürecinin esas amacı, doğaya, dünyaya ve gelecek nesillere sorumlulukla yaklaşmayı sağlayabilmektir. Çevreci sorumluluk; kendini ve değerlerini eleştirebilme; kendini kontrol edebilme; doğal çevreyle ilgili şimdiki ve daha sonraki sonuçlarını önceden görebilme yeteneği gibi yüksek kişisel özelliklerle ilgilidir. Doğayla ilgili manevi taleplerin yerine getirilmesi, diğer insanlar tarafından kınanma ya da cezalandırma korkusu altında değil, gönüllü, yaptıklarının yararlarının bilincinde olacak bir şekilde olmalıdır.⁴²

Çevre eğitimi ile çevre için eğitim arasındaki farkı Geray şöyle açıklamaktadır:

“Çevreye ilişkin eğitim” ya da “çevre eğitimi” yerine “çevre için eğitimi” savunanlar, çevreyi biçimlendiren kararların alınması konusunda siyasal ve aktöresel (ahlaki) bir uyanıklık, bilinçlenme ve yaratma amacını vurgulamaktadırlar. Böyle bir eğitimin sorun çözmeye dayalı projeleri içereceği belirtilmektedir. Burada belirli bir ideolojiyi kafalara yerleştirmek yerine, bağımsızca düşünme, yaşamını bildiğince düzenleme yeteneğini alması ideolojilerin de var

³⁹ Geray, Cevat, “Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitim Bildirgesi”, Kooperatifçilik Dünyası Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 245, Ağustos, 1991

⁴⁰ Mamedov, Nizami – Ayvaz, Zafer, a. g. e., s. 6

⁴¹ Atasoy, Emin, a. g. e., s. 157

⁴² Atasoy, Emin, a. g. e., s. 157-158

olabileceği bilincini kazandırma söz konusu olmaktadır. Burada bireylerin yaşam biçimiyle doğa arasındaki karşılıklı etkileşimin doğurduğu koşullandırmanın ayırıcılığı olarak, hem bireysel gelişimlerini hem de çevrelerini nasıl biçimlendirdiklerini kavramalarına yardımcı bir eğitim amaçlanmaktadır. Önemli olan, çevrenin niteliğini belirleyen doğayla ilgili tutumların, egemen olan ekonomi biçimleriyle nedenli yakından ilişkili olduğunu bireye göstermektir.”⁴³

Bir başka deyişle, “çevre konusunda eğitim” veya kısaca çevre eğitiminde, genelde doğal ve toplumsal çevre ile yapay ve doğal ekosistemlerin özellikleri ve fonksiyonları, bitki ve hayvan türlerin beslenmesi, üremesi, coğrafi dağılımı ve özellikleri hakkında temel ekolojik bilgiler kavratılmakta ve daha sonra bu bilgileri öğrenciler kullanmakta ve geliştirmektedir. Bu nedenle bu eğitim yüzeysel, kuru ve ezberci, kalıplaşmış bilgi ve tanımlardan öteye gidememektedir.⁴⁴

Ekolojik kavramlar, tanımlar, şekil ve grafikler, çevre konularını kapsayan üniteleri renklendirmeye, anlamlandırmaya ve çevreci birey, bilinçli yurttaş yetişmesine olanak sağlamadığı gibi, çocukların çevreden uzaklaşmalarına, hatta nefret etmelerine yol açmaktadır. Böylece “çevre konusunda eğitim” almış bireyler, çevrenin bozulması ve ekolojik sorunların çözümünde katkı, öneri ve aktif katılım sağlamada yetersiz kalmakta, çünkü bu eğitim modeli tartışan, sorgulayan, bağımsızca düşünebilen bireyler değil, yönetsel ve siyasal sistemin (kısaca yönetici sınıfın) çıkarları doğrultusunda yanlı ve yönlendirilmiş bilgi ve öğretimi çocuklara empoze ederek, kendi görüş ve istekleri doğrultusunda nesiller yetiştirmektedir. Bu eğitim sisteminde var olan düzen, mevcut sorunları sorgulamadığı, insan-çevre ilişkilerine yeni bir bakış açısı getiremediği için, çevre sorunlarına da çözüm getirmemektedir. “Oysa çevre sorunları, insanın çevresini kâr dürtüsüyle alabildiğine sömürmesinden, bireysel çıkarlarını toplumun ortak çıkarlarından daha üstün tutmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal, ekonomik, siyasal düzeltimlerle birlikte gerçekleşmedikçe eğitim yoluyla böylesi karmaşık sorunların köklü biçimde çözümü için aşırı bir iyimserliğe yer yoktur.”⁴⁵

Dünya ülkelerinin ekonomik, politik, teknolojik ve sosyo-kültürel sorunları ile çevre eğitimi sorunsalı iç içe olup derin bir etkileşim içerisindedir. UNESCO - UNEP tarafından hazırlanan “1990’larda Çevre Eğitimi Alanında Uluslararası Eylem Stratejileri” raporunda bu görüş desteklenmiş ve aynı zamanda bireylerin ve grupların değer yargıları, tutumları ve davranışları üzerinde çalışılması gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin, Ağustos 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı’nın eşgüdümünde Rusya’nın başkenti Moskova’da, 100’den fazla ülkeden gelen katılımcı ve uzman ile Çevre Eğitimi ve Öğretimi UNESCO – UNEP kongresi düzenlenmiştir. Moskova ve 1988 Nairobi toplantılarında çevre eğitimi ve öğretimi konusunda uluslararası ey-

⁴³ Geray, Cevat, “Çevre İçin Eğitim”, İnsan Çevre Toplum, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s. 325-326

⁴⁴ Atasoy, Emin, a. g. e., s. 158

⁴⁵ Geray, Cevat, a. g. e., s. 324-325

lem stratejileri belirlenmiştir. Bu stratejiler arasında öncelikli olanlar aşağıda başlıklar altında verilmiştir:⁴⁶

1. Bilgiye erişebilirlik
2. Araştırma ve deneyler
3. Çevre eğitimi programları ve öğretim materyali
4. Personel eğitimi
5. Teknik ve mesleki eğitim
6. Kamuoyunun eğitilmesi ve bilgilendirilmesi
7. Genel üniversite eğitimi
8. Uzman ve öğretmenlerin eğitimi
9. Uluslararası ve bölgesel işbirliği

Çevre için eğitim, hayatın ilk yılları boyunca başlayan yaşam deneyimleri üzerine kuruludur. Bu tip tecrübeler daha sonraki dönemlerde doğal çevreye yönelik hayat boyu devam edecek olan tutumları, değerleri ve davranış kalıplarını şekillendirmede kritik bir rol oynar.⁴⁷ Bu nedenle özellikle okulöncesi ve ilköğretim döneminde filizlenen çocuklara verilecek bu eğitim bireylerin olgunluk döneminde sahip olacakları ekolojik kültür ve çevre bilinci açısından son derece önemlidir. Ayrıca, bireylerin çevre tutum ve davranışlarının şekillenmesine, okul ve öğretmenler kadar, ebeveynlerin, arkadaşların, komşuların, iş ve yaşam çevresinin, hükümet ve kamu kuruluşlarının, ülkedeki mevzuatın ve kalkınma politikalarının, kitle iletişim araçlarının da büyük etkisi olduğu yadsınmaz. Bu nedenle çevre için eğitimin yaygınlaşmasında, çocuğun gerekli çevresel tutum ve davranışları kazanmasında hem formal hem de informal eğitim unsurları etkilidir.⁴⁸

Çevre için eğitim, insanın beşikten mezara kadar alması ve uygulaması gereken bir eğitim sürecidir ve bu yaşam boyu süren eğitim esnasında bireylerin kazanmaları gereken tutum ve davranışları şöyle özetleyebiliriz: ⁴⁹

- ✓ Ekolojik bilgilenme- bilgilendirme,
- ✓ Çevresel bilinçlenme- bilinçlendirme,
- ✓ Kalıcı, duyarlı ve olumlu çevresel davranış değişikliği kazanma-kazandırma,
- ✓ Doğal, tarihi, kültürel ve estetik değerleri koruma-yaşatma,

---

⁴⁶ Çellikkıran, Ahmet, a. g. e., s. 52

⁴⁷ Wilson, Ruth A., "Starting Early: Environmental Education During The Early Childhood Years", ACCESS ERIC Digest, 1996, p. 1

⁴⁸ Atasoy, Emin, a. g. e., s. 159-160

⁴⁹ Öztürk, Münir. A., "Halkın Bilgilendirilmesi ve Çevre Eğitimi", Çevre Eğitimi: Metot ve Özel Konular, Uluslararası Katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliğleri, Editör: Zafer Ayvaz, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları: 2, Onur Ofset, İzmir, 1998, s. 63

- ✓ Doğayı tahrip etmeden ve yok etmeden kullanma,
- ✓ Tutumluluk kazanma ve kazandırma,
- ✓ Kirlenen ve tahrip olan çevreyi geri kazanmada görev alma-görevlendirme,
- ✓ Çevresel olaylarda eylemsel katılımı sağlama,
- ✓ Çevresel sorunların çözümünde görev alma-görevlendirme,
- ✓ Çevreciliği bir yaşam felsefesi olarak benimseme-benimsetme.

Geray'a göre çevre için eğitimde topluca öğrenme, grup çalışmaları ve halk eğitimi ön planda olmalıdır.⁵⁰ Çünkü velileri, öğretmenleri, hizmet içi ve halk eğitimini içine almayan çevre eğitiminin (sadece okullardaki öğretim ile) ne kadar başarılı olabileceği tartışılır. Örgün eğitim ve halk eğitimindeki tüm eğitim faaliyetleri tüm bilimsel çalışmalar, çevre için eğitim doğrultusunda yapılmalıdır. Başta televizyon, radyo, gazete ve dergiler olmak üzere, medya ve tüm kitle iletişim araçlarına bireyleri bilinçlendirmede, çevresel kültürü yaygınlaşmada ve çevre sorunlarının duyurulmasında etkin görev üstlenmelidir. Aynı görev ve sorumluluğu hükümetler, siyasetçiler, idareciler, yöneticiler ve çevre gönüllü kuruluşları da paylaşmalıdır. Çevre için eğitimde başarıya ulaşma yollarının bu önkoşullardan geçtiği unutulmamalıdır.⁵¹

5. Çevre İçin Eğitim Zincirinin Yapısı ve Pedagojik Özellikleri

Bugünün dünyasında cereyan eden kültürel, ekonomik ve politik değişimlerde eğitim ve öğretim belirleyici öneme sahiptir. Bireylerin tutum ve davranışlarının, görüş ve düşüncelerinin olumlu yönde şekillenmesi öncelikle verilecek eğitimin niteliğine bağlıdır. Çünkü toplumların gelişmesi, bireylerin bilgi, beceri ve ahlâkî değer özelliklerinin değişimi ile doğru orantılıdır.⁵² Bu değişimin önemli unsurlarından biri de insan – doğa ilişkileri ve bu ilişkileri şekillenmesinde büyük rol ve etkiye sahip olan çevre için eğitim etkinlikleridir.

Çevre için eğitimi etkileyen faktörleri bağımsız değişkenler, ara değişkenler ve bağımlı değişkenler olmak üzere üç grupta toplayan Kostova, kendisinin oluşturduğu çevre için eğitim modelini önermektedir. Bu modelde öğrenme, amaçlar ve öğrenci kazanımlarının belirleyici olduğu görülmektedir.⁵³ Fakat bu tip eğitim – öğretim modellerinin başarılı olması için bazı kıstaslara, bazı ilkelere ihtiyaç vardır. EPA (Amerika Çevre Koruma Ajansı) formal çevre için eğitimde başarı sağlanabilmesi için uyulması gereken prensipleri sekiz ana başlıkta sınıflandırmıştır ayrıca, bu ilkeler informal çevre için eğitimde de yol gösterici özellik taşımaktadır: ⁵⁴

---

⁵⁰ Geray, Cevat, a. g. e., s. 326

⁵¹ Atasoy, Emin, a. g. e., s. 162

⁵² Kostova, Zdravka, a. g. e., s. 77

⁵³ Kostova, Zdravka, a. g. e., s. 192

⁵⁴ The Council on Environmental Quality, Environmental Quality 23and Annual Report, Washington, D. C. 1992, pp. 60-69, (Aktaran İsmail Ceritli)

“Birinci İlke: Çevre uzmanları ile iletişim geliştirilmelidir. Bu çerçevede çevre sorunları ve çözüm yollarıyla ilgili çalışmalar yapan kişi, grup ve kuruluşlarla yakın temas içinde olmalıdır. Böylece, çevre konusundaki araştırmalar ve literatüre kolayca ulaşma imkânı olacaktır. Bunun için de, çevre eğitimcilerini destekleyecek bilgisayar ağları kurulmalıdır.

İkinci İlke: Verimliliği artırmak ve sınırlı kaynakların kullanımında optimizasyonu sağlamak için ortaklıklar geliştirilmelidir. Formal olarak çevre için eğitimin içinde rol almayan endüstriyel, dini organizasyonlar ve sivil toplum örgütleriyle iletişim kurulmalı, birliktelik oluşturulmalı ve ortak çalışmalar yapılmalıdır.

Üçüncü İlke: Çevre bilimi, çevre sorunları, temel ekoloji ve çevre için eğitim konularını müfredata yansıtılabilen öğretmenlerin sayısı artırılmalıdır. Eğitimcilerle gerekli doküman ve malzemeler sağlanmalı ve onlara çevre sorunlarıyla ilgili pratik bilgi ve uygulama örnekleri verilmelidir.

Dördüncü İlke: Yeşilci ve çevreci girişimler teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Yeşil tabanlı projeler genellikle, yerel ihtiyaçlara yönelik olmaktadır. Okullarda veya hükümet dışı organizasyonlarda gerçekleştirilen çevre için eğitim projeleri desteklenmeli ve ödüllendirilmelidir. Ayrıca hava, enerji, su ve katı atık sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilecek özel projelere de destek verilmelidir.

Beşinci İlke: Çevre alanındaki meslekler desteklenmelidir. Çevre sorunlarının çözümünde katkıda bulunan meslekler teşvik edilmeli ve öğrencilerin çevre programlarına katılımı sağlanmalıdır. Bu amaçla çeşitli çevre yarışmaları düzenlenmeli ve yarışmacılar ödüllendirilmelidir.

Altıncı İlke: Eğitimcilerle, öğrencilerle ve halkın diğer ilgili kesimlerine, gerekli çevre için eğitim araçları sağlanmalıdır. Gazete, dergi ve kitaplarla öğrenciler ve halkın bilinç düzeyi artırılmalıdır.

Yedinci İlke: Halkın doğru kararlar verebilmesi için, toplum eğitilmelidir. Medya, gönüllü kuruluşlar, vakıf ve dernekler, yaygın eğitim kurumlarına bu amaç doğrultusunda yükümlülükler verilmelidir. Bu oluşumlar, merkezi ve yerel yönetimlerce desteklenmeli ve gerekirse finanse edilmelidir.

Sekizinci İlke: Çevre için eğitim faaliyetleri ülke sınırları dışına uzanmalı ve bu konuda uluslararası işbirliği sağlanmalıdır. Uluslararası grup ve kuruluşlarla iletişim ve bilgi alışverişi sağlanmalı ve ortak çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Diğer ülkelerde uygulanan çevre için eğitim politikalarından, araç ve gereçlerden uluslararası kongre, seminer ve toplantılardan yararlanılmalıdır. Kısaca, ülkelerarası bilgi, tecrübe ve kaynak alışverişi sağlanmalıdır.”

Yukarıdaki ilkeler dikkatle okunup irdelendiğinde, çevre için eğitiminin sağlıklı yürütülmesi ve bu eğitimden beklenen sonuçların alınması için ne kadar geniş bir alanda, ne kadar büyük bir güç birliği ile ne kadar farklı yöntemlerle mücadele verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Örneğin formal ve informal eğitimin birliktelik oluşturması, ayrıca hükümet, yönetici, okul ve ailelerin, sivil toplum örgütlerinin, sanayi ve politik kuruluşların, kitle iletişim araçlarının da desteği ile ancak bu eğitim yararlı ve etkili olabilir. Çevre konuları gazetelere, dergilere, kitaplara, televizyon programlarına kısaca hayatın her alanına girmeli; hükümet ve yerel yönetim bu çalışmalarını desteklemeli ve gerekli doküman ve maddi desteği sağlamalı; okullarda çevre konuları ile ilgili seminer, konferans, yarışma, kongre, toplantı gibi farklı etkinlikler düzenlenmeli; okullardaki formal eğitim okul sonrası halk eğitimi ve mesleki eğitim olarak da devam etmelidir. Bunların yanı sıra farklı halk kitlelerini ve farklı meslekleri de kapsamalıdır. Ancak o zaman istenen hedef ve başarıya yaklaşılmış olunacak, ancak o zaman beşikten mezara kadar çevre için eğitim ilkesi yaşama ve uygulamaya geçirilmiş olacaktır.⁵⁵

Geray, çevre için eğitim sürecinde uyulması gereken ilkeleri şöyle özetlemiştir:⁵⁶

1. "Herkes çevre eğitimi görmek, bu konuda öğretim yapmak hakkına sahiptir.
2. Çevre için eğitim, "yaşam boyu eğitim" çerçevesinde toplumun tüm katmanlarına yöneliktir.
3. Devlet çevre eğitimi için gereken önlemleri almalı, gerekli olanakları sunmalıdır.
4. Eğitimin her düzeyinde çevrebilim, disiplinler arası bir yaklaşım olarak alınmalıdır.
5. Gönüllü örgütlerce yürütülen çevre eğitimi etkinlikleri devletçe desteklenmeli; toplanma ve örgütlenme özgürlüğü konusunda her türlü sınırlamalar kaldırılmalıdır.
6. Bireyler eğitim-öğretim sürecine etkin biçimde katılmalı, sürecin planlanma ve yürütülmesinde sorumluluk almalı, eğitim süreci katılanların deneyimlerine dayanmalıdır, bu deneyimlerden yararlanılmalıdır.
7. Çevre eğitimi, her çevrede verilmeli, daha doğrusu, çevre, hem eğitimin konusu, hem de ortam ve aracı olarak kullanılmalıdır."

Eğitim sisteminin her zaman bilimsel araştırmaların gerisinde kaldığı bir gerçektir. Ekolojik problemleri çözüme ulaştırmak, disiplinler arası yaklaşımı gerektirmektedir. Disiplinler arası yaklaşımı göz önünde bulundurarak bu geri kalmışlığı asgariye indirmek mümkündür. Çevre için eğitim, eğitim sistemimizin yapısal kavşağını oluşturmalı, onun gelişiminin vazgeçilmez faktörü olmalıdır.⁵⁷ Çevre için eğitim ve eğitim sisteminin çevreselleştirilmesi bir birinden farklıdır. Bunlar bir biriyle ilişkili olsalar da farklı olayları karakterize etmektedirler. Çevre için eğitim farklı seviye ve karakterdeki ekolojik bilgilerin kesintisiz benimsetilmesidir.⁵⁸ Oysa eğitim sisteminin çevreselleştirilmesi, okullardaki ve üniversitelerdeki ders programlarının,

---

⁵⁵ Atasoy, Emin, a. g. e., s. 164

⁵⁶ Geray, Cevat, a. g. e., s. 334

⁵⁷ Mamedov, Niyazi - Ayvaz, Zafer, a. g. e., s. 8

⁵⁸ Mamedov, Niyazi - Ayvaz, Zafer, a. g. e., s. 7 - 8

ders içeriklerinin, bilimsel faaliyetlerin ve kültürel etkinliklerin çevreselleştirilmesinden geçmektedir.⁵⁹

Çevre için eğitim ile matematik, sosyal bilimler, edebiyat, müzik ve sanat arasında doğrudan bir ilişki kurup bu derslerin çevreselleştirmesini sağlamak öğretmenlerin ortak isteği ve görevi olmalıdır. Matematik derslerinde çözülen problemler, edebiyat derslerinde okutulan hikâye ve şiirler, tarih derslerinde işlenen uygarlıkların çöküşü, coğrafya derslerinde işlenen insan-doğa ilişkileri, resim dersinde çizilen doğa resimleri, biyoloji dersinde işlenen bitki ve hayvan türleri ile ekosistemlerin özellikleri, kısaca eğitim programında var olan tüm ders içerikleri çocukların çevre bilincini ve çevre duyarlılığını pekiştirecek etkinliklerle yoğrulmuş olması gerekmektedir. Okullarda yapılan şiir veya resim yarışmaları, doğa yürüyüşleri ve piknikler, ağaç dikme ve erozyon önleme etkinlikleri, spor karşılaşmaları ve bilgi yarışmaları gibi tüm okul içi ve okul dışı faaliyetler, çocukların çevresel kültürü ve bilincini arttırmaya yönelik yapılmalıdır. Özellikle sınıf içi etkinliklerin başarılı olması için uygun bir müfredat (çevreselleştirilmiş eğitim programı) ve çeşitli branşlardaki öğretmenlerin çevre eğitimi almış olmaları gerekmektedir. Çünkü çevre duyarlılığı ve çevre bilgisi yetersiz bir öğretmenden, uyguladığı etkinlikleri ve dersleri çevreselleştirilmesi beklenemez. Bireylerin yaş ve gelişim özelliklerine göre, gereken programlar, teorik ve uygulamalı dersler ve çevresel etkinlikler düzenlenmelidir. Ailede başlayan bu eğitim okulda ve iş yerinde devam etmeli ve beşikten mezara kadar devam eden kesintisiz bir süreci kapsamalıdır.⁶⁰

Kuzey Amerika Çevre Eğitimi Birliği (NAAEE), çevre için eğitiminin kademelerini şu şekilde sıralamaktadır: ⁶¹

1. Çevreye karşı hassasiyet, duyarlılık ve ilgi geliştirme.
2. Doğal sistemin işleyişi hakkında bilgilendirme.
3. Çevreye olumlu (pozitif) bakışı sağlayan değer yargısı ve önceliklerin oluşturulması.
4. Çevreye aktif katılım ile katkıda bulunabilme becerisinin kazandırılması.
5. Çevre sorunlarını önleme ve çözmede deneyim sahibi olmak.

Bu bağlamda çevre için eğitim zincirinde, çocuk - çevre ilişkilerinde ortaya çıkan çevreci eğilimler yaş ve öğretim etkenleri sonucunda kademeli bir şekilde gelişir. Çocuklarda çevresel ilgi, merak ve duyarlılık en erken dönemde, yani 3-8 yaşlarında ailede ve anaokullarında kazandırılır. Yani ekolojik kültür ve çevre duyarlılığın temelleri bu dönemde atılır. İlköğretim yıllarında (7-15 yaş) ekolojik bilgilenmenin ve çevre bilinçlenmenin temelleri atılır, çevre bilinci ve

---

⁵⁹ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 165

⁶⁰ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 165-166

⁶¹ Ayvaz, Zafer, "Çevre Eğitiminin Amaç ve Fonksiyonları", Çevre Eğitimi: Metot ve Özel Konular, Uluslararası katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliği, Editör: Zafer Ayvaz, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları: 2, Onur Ofset, İzmir, 1998, s. 24.

çevre duyarlılığı daha da geliştirilir ve bu dönemin sonunda çevresel tutum ve davranışlar kalıcı olur. Ortaöğretim ve yükseköğretimde ekolojik bilgilendirme ve çevresel bilinçlenme daha da gelişir, daha da önemlisi 15–24 yaş dönemindeki gençler çevreci örgütlere aktif olarak katılırlar ve çevre sorunları önleme ve çözümünde faal çevreci birey (ekobirey) örneği sergilemeye başlarlar.⁶²

Çevre için eğitim sürecini içeren ve çocuk – çevre ilişkilerin varsayım aşamalarını yansıtan yukarıdaki açıklamalar tüm toplumlar ve tüm çocuklar için aynı ölçüde geçerli olmaları ve aynı basamakları izlemeleri doğal olarak beklenemez. Fakat tüm ülke ve toplumlarda yaşayan çocuklarda ortak bir olgu vardır: ilgi, merak ve duyarlılık ancak bilgilendirme ve bilinçlenme ile birleşirse etkili olur ve tutum - davranışa dönüşür. Çevresel düşünce, tutum ve davranış oluştuktan sonra çevre konularında katılım, mücadele ve bilinçli görev alma beklenebilir. Sonuç olarak, çevre için eğitiminin tüm aşamalarından geçmiş olan birey, çevreye ilişkin kararlara, yasa ve kanunlara, toplumsal, hukuksal, politik ve yönetsel mekanizmalara, kendi görüşünü bildirerek, kendi sesini duyurarak, kendi doğruları için savaşıyor, çevre sorumluluğunu, çevre duyarlılığını ve yüksek çevre bilincini kanıtlamış olabilir. Bunlar gerçekleşmemiş ise çevre için eğitim amacına ulaşmamış sayılabilir.⁶³

6. Sonuç ve Değerlendirme

Disiplinler arası ve çok boyutlu bir konu olan çevre, yeni yüzyılımızın siyasi, felsefi, ekonomik, kültürel, sosyal ve etik boyutları ile tartışmaların odak noktasında yerini almış, önemli bir sorun olarak ulusal ve uluslararası gündemdeki öncelikli yerini korumaktadır. Özellikle son 30 – 40 yıl içinde basın, bilim adamları, çevreci kuruluşlar ve medyanın çabaları ile çevre sorunları, dünya gündeminin ön sıralarına tırmanmış ve bu konuda kitap, dergi, makale, haber ve film sayısında adeta patlama yaşanmıştır. Daha da önemlisi birçok ülkede çevre bakanlıkları kurulmuş, ayrıca çevreci siyasi parti ve sivil toplum örgütlerinin sayılarında da büyük bir artış olmuştur.

Geride bıraktığımız yüzyılda endüstriyel ve tarımsal üretim ile servet birikimi ve kişi başına düşen milli gelirler artmış, çok uluslu şirketlerin kârları ve teknolojik başarıları da hızla artmış. Fakat tüm bunlara paralel olarak kesilen ormanlar, kirlenen ırmaklar, küresel ısınma ve asit yağmurları, çölleşen araziler, kurutulan göl ve bataklıklar, yok edilen bitki ve hayvan türleri sayısı da artmış. Böylece, bilim ve teknolojinin büyük atılımlar gerçekleştirdiği XIX. ve XX. yüzyılda, sanayileşme, kentleşme, turizm, nüfus artışı, üretim ve tüketimdeki hızlı gelişmelere bağlı olarak, toplumsal çevrenin, doğal çevre üzerindeki baskıları giderek artmış ve bunun sonucunda küresel ekolojik denge bozulmuş ve çevre sorunları tüm insanlığı tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Böylece sorunun çözümü sadece ulusal alanda değil uluslararası platformda da ele alınma zorunluluğunu doğurmuştur.

Çevre sorunlarının küreselleşmesi ve gezegendeki yaşamı tehdit eder noktaya gelmiş olması insanları, doğa ile ilişkilerini ve çevreye karşı tutum ve davranışlarını tekrar sorgulama-

---

⁶² Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 166-167

⁶³ Atasoy, Emin, a. g. e. , s. 167

ya; doğaya karşı bireylerin üstlendikleri görev ve sorumlulukları tekrar gözden geçirmeye; çevre ahlâkı, ekolojik kültür ve çevre bilincini tekrar tanımlamaya yöneltmiştir. Özellikle son yıllarda eğitim – öğretim ile çevre sorunları arasındaki ilişki tekrar irdelenmeye; öğretmenlerin, okulların, ders programlarının çevre duyarlılığı ve ekolojik bilinci yüksek bireyler yetiştirmeye uygunluğu tekrar sorgulanmaya başlanmıştır. Tüm bunların sonucunda erdem, ahlâk, değer, hoşgörü, denge, birliktelik, etik, kalkınma, ekonomi gibi kavramlar ekolojik açıdan yeniden tanımlanmıştır. Çevre için eğitim gerekliliği, önemi, işlevi ve etkileri sorgulanırken, derslerin çevreselleştirilmesi ve okullarda öğrencilere yeterli çevre bilinci verilmemesi konusu birçok ülkede tartışılmaya başlanmıştır.

Yeni yüzyıla girerken çevre felsefesi, çevre etiği, çevre eğitimi, çevre psikolojisi, çevre sosyolojisi gibi yeni bilim dalları şekillenip gelişirken; ekolojik kültür, ekolojik tarım, ekolojik turizm ve ekolojik toplum konuları medya ve bilim adamları tarafından daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Özetle, küresel çevre sorunlarının kapsam ve etkilerindeki artışa paralel olarak, bu sorunlara olan siyasi, iktisadi, kültürel, bilimsel ve sanatsal ilgi de artmıştır. Ama “savunmasız mavi gezegenin” geleceği açısından belki de daha önemlisi, küresel ekolojik bunalımın derinleşmesine bağlı olarak bu bunalımın sebep ve sonuçları, bu bunalımdan çıkış yolları daha yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır. Fakat unutulmaması gerekir ki, çevre sorunları ile ilgili kuramsal ve uygulama düzeyindeki araştırma ve bilimsel yayınlarda sayısal bir artış gözlenmesine; çok sayıda bilimsel öneri, hipotez ve çözüm yolu ortaya konulmuş olmasına karşın; çevre sorunlarının sebep – sonuçları, ekolojik bunalımdan çıkış yolu ve alınması gereken önlem ve yöntemler konusunda ortak bir küresel görüş sağlanamamıştır. Bu da çok boyutlu çevre sorunlarının sosyal, ekonomik, etik, kültürel, felsefi, teknolojik kökenli kaynaklara sahip olup, tek boyutlu yöntemlerle, basit veya kısa vadeli plân, öneri veya formüllerle çözülemeyecek kadar derin, karmaşık ve kapsamlı olduğuna işaret etmektedir.

Küresel çevre sorunlarının çözümünde politik, ekonomik ve teknolojik çözüm arayışlarının başarıya ulaşması ve insan ile doğa arasındaki özlenen uyumun yeniden sağlanması eğitilmiş bireylerden geçtiği unutulmamalıdır. Gezegenimizin geleceği, yarının yetişkinleri olan bugünkü çocukların elinde olduğuna göre, çocuklara yapılacak olan “çevre eğitimi yatırımı”, gezegenimize ve doğaya yapılan bir yatırım olarak algılanmalıdır. Bu yatırım yapılırken, çocuk – doğa etkileşiminin geniş bir çerçevede tartışılması; çocuklarda olumlu çevresel tutum ve davranışlar oluşturulacak eğitim etkinlikleri ve ders programlarının yeniden belirlenmesi; ekolojik kültür ve çevre bilinci yüksek dünya vatandaşlarının yetiştirilmesi için ulusal ve uluslararası eğitim politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Atasoy, Emin, “İnsan-Doğa Etkileşimi ve Çevre İçin Eğitim”, Sentez Yayınları, Bursa, 2015
- Ayvaz, Zafer (Redaktör), “Çevre Eğitiminde Temel Kavramlar El Kitabı”, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkezi Yayınları No:5, İzmir, 1998

- Ayvaz, Zafer, “Çevre Eğitiminin Amaç ve Fonksiyonları”, Çevre Eğitimi: Metot ve Özel Konular, Uluslararası katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliğleri, Editör: Zafer Ayvaz, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları: 2, Onur Ofset, İzmir, 1998
- Başaran, İbrahim Ethem, “Eğitim Psikolojisi. Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri”, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1994
- Çelikkıran, Ahmet, “Çevre Sorunları ve Eğitim: Çevre Konusunda Formatör Öğretmen Eğitimi Kursu Uygulama Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,, Ankara, 1997
- Desinger, J.F., Enviromental Educasions Definitional Problem, Scholl Science and Mathematis, 1985
- Doğan, Musa, Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı Eğitim ve Katılım Grubu Raporu, DPT Müsteşarlığı ve Türkiye Çevre Vakfı, Ankara, 1997
- Duran, Hafize, “Çevre Yönetimi ve Halkın Yönetime Katılması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2001
- Ergun, Lalegül, “Ortaöğretimde Çevre İçin Eğitim”, Çevre Eğitimi, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara, 1993
- Geray, Cevat, “Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitim Bildirgesi”, Kooperatifçilik Dünyası Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 245, Ağustos, 1991
- Geray, Cevat, “Çevre İçin Eğitim”, İnsan Çevre Toplum, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997
- Geray, Cevat, “Halk Eğitimi”, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002
- Good, C:W., Dictionary of Education, New York, Mc Graw Hill, 1973 (Aktaran Nilüfer İşyar)
- Gökler, İsa – Yılmaz, İrfan, (Redaktörler ve diğerleri), Okul Öncesi Çevre Eğitimi, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkez Yayınları No: 6, İzmir, 1999
- Gökler, İsa – Yılmaz, İrfan, (Redaktörler ve diğerleri), Okul Öncesi Çevre Eğitimi, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkez Yayınları No: 6, İzmir, 1999
- Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994
- İleri, Recep, “Çevre Eğitimi Metotlarında Yeni Perspektifler”, Çevre Eğitimi: Metot ve Özel Konular, Uluslararası Katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliğleri, Editör: Zafer Ayvaz, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları: No: 2, Onur Ofset, İzmir, 1998
- İnanç, Nelka – Kurgan, Enver, “Çevre Eğitimi ve Halkın Bilinçlendirilmesi”, V. Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu, Ana Konu: Çevre Eğitimi, Ankara, 2000
- İspir, Eyüp G., Şehirleşme ve Meseleleri. Çevre. Mesken. Yönetim, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991, s. 141

- Medvedev, Vsevolod İvanoviç – Aldaşeva, Aygül Abdulhaevna, Ekologiçeskoe Soznanie (Çevre Bilinci), İzdatelstvo Logos, Moskva, 2001
- Örnek, Gönül, Çevre Eğitimi ve Lise Eğitim Programlarındaki Yeri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ankara, 1994
- Öztürk, Münir. A., “Halkın Bilgilendirilmesi ve Çevre Eğitimi”, Çevre Eğitimi: Metot ve Özel Konular, Uluslararası Katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliğleri, Editör: Zafer Ayvaz, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları: 2, Onur Ofset, İzmir, 1998
- Popov, N. İ. – Maslova, O. V., “Osobnosti Ekologiçeskogo Vospitaniya v Naçalnoy Şkole”, Referat, Rossiyskiy Universitet Drujby Narodov, Ekologiçeskiy Fakultet, Moskva, 1999
- Schumacher, E. F., Küçük Güzeldir, Cep Kitapları No: 61, İstanbul, 1995
- Ünal, Sevil - Dımişki, Ebru, “UNESCO – UNER Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 16-17, Ankara, 1999
- Ünder, Hasan, “Çevremerkezci Görüş ve Çevre Eğitimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991
- Wilson, Ruth A., “Starting Early: Environmental Education During The Early Childhood Years”, ACCESS ERIC Digest, 1996